

בינ"ו

עש"ו

עמ"י

פירוש שם טוב על חיבור רבינו הרמב"ם

הלכות חנוכה

למורנו ורבנו מארי חיים כסאר זצוק"ל

עם הגהות שמן הטוב

מאתי הק' אורן בכא"מ שמעון צדוק יצ"ו.

חנוכה שנת תש"ע לפ"ק.

הלכות חנוכה פרק ג

רמב"ם

א בבית שני כשמלכו יוון, גזרו גזירות על ישראל, וביטלו דתם, ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות; ופשטו ידם בממונם, ובבנותיהם; ונכנסו להיכל, ופרצו בו פרצות, וטימאו הטהרות. וצר להם לישראל מאוד מפניהם, ולחצום לחץ גדול, עד שריחם עליהם אלוהי אבותינו, והושיעם מידם. וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים, והרגום והושיעו ישראל מידם; והעמידו מלך מן הכהנים, וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתיים שנה-עד החורבן השני.

ב וכשגברו ישראל על אויביהם ואיבדום, בחמישה ועשרים בחודש כסליו היה. ונכנסו להיכל, ולא מצאו שמן טהור אלא פך אחד; ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד, והדליקו ממנו נרות המערכה שמונה ימים-עד שכתשו זיתים, והוציאו שמן טהור.

שם-טוב

א. בבית שני כשמלכו יון וכולי' זה המאורע הובא בספר מגילת אנטיוכס באריכות^א. ואיתה נמי התם, דהך פך שמן שמצאו חתום בחותמו של כ"ג, מימות^ב שמואל הנביא הוה.
ב. וכשגברו ישראל על אויביהם וכולי' ר"פ במ"מ, ואיתא נמי התם, טעמ' דמברכינן בכל לילה שעשה נסים, משום הנס שעשה בשמן בכל לילה ולילה, וכמו שכת' רבי ז"ל.
והדליקו ממנו נרות המערכה וכו' נקט כלשון הכתוב גבי המנורה וגו' נרות המערכה ע"ש שהן מסודרין^ד צפון ודרום.

רמב"ם

שמן הטוב

^א הדגיש הרהמ"ח שמש"כ רבינו בפתחת הלכות חנוכה אינו אלא רק תמצית ענין המאורע והמקור הוא במגילת אנטיוכס שם הובא השתלשלות כל המאורע באריכות.

^ב וכתב מהר"י ונה זצ"ל בפ"י פעמון זהב שפך שמן זה היה חתום בחותמו של יהוידע הכהן המעיד על כך שפך זה מימות שמואל הנביא הוא.

^ג מבאר הרהמ"ח את שאלת הגמ' (שבת דכא:) "מאי חנוכה..." – מהו הטעם לכך שמברכינן בכל לילה שעשה ניסים, וזה דלא כדפרש"י (שם) שביאר את שאלת הגמ' - על איזה נס קבעוהו היינו קביעת ימי החנוכה בכללותם שמונת הימים בכל שנה ושנה להלל ולהודות משום איזה נס נקבע כמבוי שם בברייתא, וכן מבוי הוא בדברי רבינו בה"ג, וז"ל "ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת ימים האלו שתחילתן כ"ה בכסלו ימי שמחה והלל וכו'... והיינו על קביעת הזמן בכללותו להודות לה' ולשבח, והוא כמבאר משום איזו סיבה עושים את ימי חנוכה אלו, וזה כתשובה לשאלה מהי חנוכה. והנראה פשוט שהרהמ"ח גם מפרש כן אלא שמוסיף לומר שמאחר שמתבאר בגמ' ובדברי רבינו שעל נס מציאת פך השמן הטהור קבעו את ימי חנוכה נמצא שזהו המכוון בברכת שעשה ניסים שעל כך אנו מברכינן, ובדבריו אלו כלל הכל. ובטעם הדבר שעל נס פך השמן נקבע ולא על ההצלה עיין במעש"ר, ובסי' ידי אליהו (גאליפאפה), ובסי' דברי ירמיהו על הרמב"ם, ובמרכה"מ (אלפנדר), ובשאר נ"י של הרמב"ם.

^ד מש"כ הרהמ"ח כלשון הכתוב הוא בסי' שמות פרק ל"ט פס' ל"ז, ומש"כ ע"ש שהן מסודרין צפון ודרום אפשר שלמד זאת מתרגום אנקלוס שפירש "בוציני סדרא", ומצינו עוד פירושים בזה, בתרגום יונתן ביאר שערוכים כנגד שבעת הכוכבים שנוהגים בממשלתם ברקיע ביום ובלילה, וברבינו בחי"י (שם) הביא ביאור זה בסתם, והוסיף לבאר יותר – "לכך הוסיף לומר "נרות המערכה" לבאר כי נרות המנורה הטהורה כנגד המערכה העליונה. ובראב"ע פירש "ונכון הוא להיות טעם וערוך בעבור היות הנרות כחצי עיגול. ועיין עוד ברמב"ן ורבי"ח שם.

^ה ומש"כ שמסודרין צפון ודרום הוא כדעת רבינו שפסק בהל' בית הבחירה (פ"ב הי"ב) כדעת ר"א ברבי שמעון שנרות המערכה שהיו בבית המקדש היו מסודרין צפון ודרום ודלא כדעת רבי דס"ל מזרח ומערב, ומחלוקתם במנחות (דצח:); ועיין שו"ת תרומה"ד (סי' ק"ד) שתלה פלוגתא זו בסדר הדלקת הנרות שביהכנ"ס, ומרן בסי' תרע"א הביא קיצור תשו' זו, וכתב שהמנהג לסדרן בביהכנ"ס בין מזרח למערב וכ"כ הרמ"א בד"מ ובהגה"ה סעיף ז' שם. אולם מאידך עיין שו"ת הרדב"ז (ח"ג סי' תק"י) שכתב דהעיקר כדעת הרמב"ם ודלא כתרומה"ד ושכן מנהג עה"ק ירושלים וכ"כ בשו"ת כנסת יחזקאל (סוסי' י"ז) אולם הפרי"ח (שהיה בירושלים) כתב שהמנהג לסדרן מצפון לדרום. ושת"ז לא השמיט הגהת הרמ"א הנ"ל לאמר שהדלקה ממזרח למערב.

ג ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור, שיהיו שמונת הימים האלו שתחילתן מלילי חמישה ועשרים בכסליו, ימי שמחה והלל; ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים, בכל לילה ולילה משמונת הלילות. וימים אלו, הן הנקראין חנוכה. והן אסורין בספד ותענית, כימי הפורים; והדלקת הנרות בהן, מצוה מדברי סופרים כקריאת המגילה.

ד כל שחייב בקריאת המגילה, חייב בהדלקת נר חנוכה; והמדליק אותה בלילה הראשון, מברך שלוש ברכות: ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם, אשר קידשנו במצוותיו וציוונו להדליק נר של חנוכה; ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם, שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה; ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם, שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. וכל הרואה אותה, מברך שתיים-שעשה ניסים לאבותינו, ושהחיינו. ובשאר הלילות, המדליק מברך שתיים, והרואה מברך אחת-שאיין מברכין שהחיינו, אלא בלילה הראשון.

ו ולא הלל חנוכה בלבד, הוא שמדברי סופרים, אלא קריאת ההלל לעולם מדברי סופרים, בכל הימים שגומרין בהן את ההלל. ושמונה עשר יום בשנה, מצוה לגמור בהן את ההלל; ואלו הן-שמונת ימי החג, ושמונת ימי חנוכה, וראשון של פסח, ויום עצרת. אבל ראש השנה ויום הכיפורים, אין בהן הלל, לפי שהן ימי תשובה ויראה ופחד, לא ימי שמחה יתרה; ולא תיקנו הלל בפורים, שקריאת המגילה היא ההלל.

שם-טוב

ד. והמדליק אותה בלילה הראשון וכו' ה'ידוע דלכו"ע ברכות אלו מברך אותן קודם שידליק וכמו שאעיר ע"ז בעז"ה בפ"א מה' בכורים גבי פדיון הבן.

וכל הרואה אותה ולא בירך מברך שתיים. מימרא שם 'כלשון רבי' ז"ל, וכמו שהעיר ע"ז הה"מ ז"ל, ומצאתי ג"כ להפ"ח ז"ל שכת' ז"ל, 'ומסתברא כמ"ד אם עתיד להדליק בביתו, אפי' כבר ראה, אינו מברך שעדיין הוא מברך אותן כשמדליק בביתו, ואם אינו עתיד להדליק בתוך ביתו, אף שמדליקין עליו בתוך ביתו, כשרואה, ביום א' מברך שתיים, ובשאר הימים מברך אחות ע"כ, ונכון הוא, דכיון שראה ואינו עתיד להדליק בביתו, חל עליו החיוב לברך שתיים או אחת, דברכות אלו הן ברכות הראיה אבל אם עדין הוא מדליק בביתו, למה יברך על של אחרים ולא יברך על שלו, דברכה על שלו עדיף.

ו. ושמנה עשר יום בשנה מצוה לגמור בהן את ההלל וכו' מימרא בפ"ב דערכין (דף י'). ודע דתני במסכ' סופרים בפ"כ שגומרין את ההלל ג"כ בליל פסח בבית הכנסת וכך משמע מן הירושלמי שגומרין אותו וכמו שהעיר ע"ז הר"ן ז"ל בפ' ע"פ וכת', דמה דלא תני ליה בערכין הא דלילה הא' של פסח לאו קושיא היא, דהתם הלל שעל עשיית מצוה לא קתני. תדע דהא לא מני הלל שבשחיטת פסחים דמני

שמן הטוב

ה' כיון שרבינו לא ביאר כיצד הוא סדר הדלקה אלא רק נחית לבאר מניין ומטבע הברכה ראה לנכון הרהמ"ח להדגיש את מה שידוע, למנוע חשש טעות.

ב' בש"ס (שם) כתוב "הרואה מברך שתיים". וליתא להאי תוספת "וכל... ולא בירך" שנוסף בלשון רבינו, ואפשר דל"ד "כלשון רבינו" ממש קאמר לה, והראיה ממה שציין להרה"מ ושם מבו' שהיא תוספת דעתו של הרמב"ם בפשט הגמ', ואפשר כוונתו של המהרמ"ח שפשט התלמוד מורה כהבנת הרמב"ם לאפוקי מפ"י הרשב"א והר"ן שהביא הרה"מ (וכך אמנם פסק מרן בשו"ע סי' תרע"ו ס"ג) וכ"כ פרי"ח ששיטת הרמב"ם היא כפשט לשון התלמוד.

ג' מה שהביא מדברי הפרי"ח והסכים להם, ומשמע דסבירא ליה שכך הוא דעת רבינו, הוא מוקשה, ואף הפרי"ח גופיה סבירא ליה שאין זה דעת הרמב"ם (יעוין שם סי' תרע"ו ס"ג), ואפשר דסבירא ליה שאע"פ שהרמב"ם לא כתב כך מ"מ זהו דבר שהדעת מסכימה לו, ועל כן מסתבר שאף הרמב"ם אודיי' ליה מיהת. ולעיקר דעתו של הרמב"ם בהאי דינא, הנה רבינו לא גריס ליה כלל להאי תיבות "ולא בירך" וכפי גירסת כתי' דידן דאינהו דווקנאי טובא כידוע, וכן מבואר הוא בתשובות הרמב"ם סי' רכ"ב (מהדו' פריימן ובפאר הדור תשו' קי"א) ושם פירש שיחו וכוונתו במדויק יעוין שם, ויעוין משי"כ בשו"ת עולת יצחק (ח"ב סי' ק"ו או' ה' ד"ה ומה), ועיין לקמיה (או' יז').

להו במתניתין דהתם וכו' והארץ ע"ז שם והביא לשון הירושלמי ע"ז. וכך נוהגין העולם לגמור ההלל בלילי פסחים¹ בכ"מ וכמו שכתבו הפוסקים ז"ל.

רמב"ם

ז מקומות שעושין ימים טובים שני ימים, גומרין את ההלל באחד ועשרים יום-בתשעת ימי החג, ושמונת ימי חנוכה, ושני ימים של פסח, ושני ימים של עצרת. אבל בראשי חודשים, קריאת ההלל מנהג, ואינה מצוה; ומנהג זה, בציבור. לפיכך קוראין בדילוג; ואין מברכין עליו, שאין מברכין על המנהג. ויחיד, לא יקרא כלל; ואם התחיל, ישלים בדילוג כדרך שקוראין הציבור. וכן בשאר ימי הפסח, קוראין בדילוג כראשי חודשים.

ח כיצד מדלגין: מתחילין מתחילת ההלל, עד "חלמיש, למעיינו מים" (תהילים קיד, ח); ודולג ואומר "ה', זכרנו יברך . . .". (תהילים קטז, יב), עד "הללו יה" (תהילים קטז, יח); ומדלג ואומר "מה אשיב, לה" (תהילים קטז, יב), עד "הללו יה" (תהילים קטז, יט); ומדלג ואומר "מן המצר, קראתי יה" (תהילים קיח, ה), עד סוף ההלל. וזה הוא המנהג הפשוט; ויש מדלגין דילוג אחר.

ט כל היום, כשר לקריאת ההלל. והקורא את ההלל למפרע, לא יצא; קרא ושהה, וחזר וקרא-אף על פי ששהה כדי לגמור את כולו, יצא. ימים שגומרין בהן את ההלל, יש לו להפסיק בין פרק לפרק; אבל באמצע הפרק, לא יפסיק. וימים שקוראין בהן בדילוג, אפילו באמצע הפרק, פוסק.

י כל יום שגומרין בו את ההלל, מברך לפניו; ומקום שנהגו לברך אחריו, מברך. כיצד מברך: יהללך ה' אלוהינו כל מעשיו, וחסידיך וצדיקים עושי רצונך, וכל עמך בית ישראל, ברינה יודו לשמך-כי אתה ה', לך טוב להודות ולשמך נעים לזמר, ומעולם ועד עולם, אתה האל. ברוך אתה ה', המלך המשובח המפואר, חי וקיים, תמיד ימלוך לעולם ועד.

שם-טוב

ז. **ויחיד לא יקרא כלל.** בסוף תענית² תנא, יחיד לא יתחיל, ואם התחיל גומר עכ"ל, ופירשו הגאונים³ ז"ל יחיד לא יתחיל בברכה, ואם התחיל בטעות ובירך לקרא את ההלל גומר ע"כ, משמע מפירושם, דיחיד קורא אותו בלא ברכה, דמה שאמרו לא יתחיל, בברכה הוא בדוקא, אבל בצבור מברכין עליו, ורבי' ז"ל הוקשה לו פירוש זה, דאם הוא כפירושם דמברכין עליו, הול"ל לא יתחיל בברכה, למה להו למיסתם לא יתחיל, אלא ודאי אין מברכין עליו, ויחיד לא יקרא בכ"ג, שלא תיקנו לקרותו אלא בצבור, ואם התחיל ההלל גומ', ומנהגינו כדברי רבי' ז"ל,⁴ שאין מברכין עליו בימים שאין גומרין אותו.

ח. **ויש מדלגין דלוג אחר** דהיינו שמחסרין דילוג אחד מהמנהג הראשון דמדלג ואו' מה אשיב לה' עד סוף ההלל.

¹ משי"כ שכך נוהגין בכל מקום לגמור את ההלל, אם כוונתו על כלל ישראל הרי ברמ"א סיי תפ"ז ס"ד – כתב שאין נוהגין כן, ואף שבפועל יש אצל קהילות אשכנז בזה חילוק מנהגים מ"מ רבים אצלם לא נהגו לאמרו כלל, וכנראה

שמן הטוב

כוונת הרהמ"ח לקהילתנו יעוין לקמן (אוי כ"ב), וממה שביררתי אף אצלנו אין מנהג ברור, שיש הנהגים ממש כפסק מרן, היינו אף לברך עליו תחילה וסוף, ויש שלא קוראים כלל, ויש הקוראים את כולו אולם בלא ברכה, וזה נראה מנהג הרוב (ומנהג זה נראה שהוא בעקבות הוראת מהרי"ץ, שאם קוראו כולו אמאי לא יברך) ויש עוד לברר, ועיין בסי שלום דברי חכמים (עמ' ר"פ), ענף חיים (דב. אוי ט'), והגורם לכל זה הוא שאצלנו מנהג זה חדש יחסית כ-240 שנה לערך, וכפי המבוי באורך בתשוי פעו"צ (ח"ג סי' רע"ו) וע"ח (ח"ב ד.ז.), וע"כ דקדק הרהמ"ח כאן "וכמו שכתבו הפוסקים ז"ל", היינו הפוסקים דווקא ולא שכך הוא מנהג קדמונים, ומשם תשובה מוצאת לכל מה שכתב הרהמ"ח כאן יעו"י"ש היטב ואכמ"ל.

² (דכח:).

³ ובשו"ת פעו"צ (ח"ב סי' קט"ו ד"ה ואפשר ...) הביא מקור אחר לדברי רבינו מהגמ' מס' ברכות (דיד.).

⁴ רבינו חננאל הובא בתוס' בפ"ב דערכין (ד. ד"ה י"ח ימים...).

⁵ ומשמע שרק בזה הוא מנהגינו אולם מצד יחיד שלא יקרא את ההלל כלל אין כן מנהגינו או שאין לנו מנהג ברור בזה, ועיין בזה בשו"ת המקוצר (ח"ב סי' ע"ח הלכה ז') שהביא בזה את דעת הרמב"ם וכתב ע"ז שאין מנהגינו כן, ובהערה (אוי יז') ציין לחכמי תימן שלא הכריעו בענין זה בפירוש, אולם העיר תוכ"ד שניכר לכאורה שדעתו של מהרי"ץ בע"ח (ח"א דקנ"ג), ובפעול"צ (ח"ב סי' קט"ו) להורות כדעת הרמב"ם ושכ"כ בהדיא בדעתו בשושה"מ ובתור"ח (שם) ושאף בשתילי זיתים (סי' תכ"ב סק"ח) הובאה דעת הרמב"ם בזה, ויש להוסיף על זה גם ממה שנמצא בסי' שלום דברי חכמים (עמ' ערה') שכתב את דעת מהרי"ץ דס"ל כדעת הרמב"ם (וזאת מתוך שכתב בסתם שיחיד בראש חדש לא יקרא הלל, ומקור דבריו מעף חיים), ומכל זה הנראה שכך עכ"פ היא הוראת ההלכה גבן, רק שיש לדון בזה מצד מנהג. ובעיקר הדבר שהקפיד הרמב"ם שיחיד לא יקרא כלל, ציין מעש"ר לגמ' מס' שבת (דק"ח). אמר מר הקורא הלל בכל יום הי"ז מחרף ומגדף, (ועיין שו"ת יבי"א ח"ה חאו"ח סי' לה').

שמן הטוב

רמב"ם

יא יש מקומות שנהגו לכפול מ"אודך, כי עניתני" (תהילים קיח, כא) עד סוף ההלל, כופלין כל דבר ודבר שתי פעמים. ומקום שנהגו לכפול, יכפול; ומקום שנהגו שלא לכפול, אין כופלין.

יב מנהג קריאת ההלל בימי חכמים הראשונים, כך היה: אחר שמברך הגדול שמקרא את ההלל, מתחיל ואומר הללו יה, וכל העם עונין הללו יה; וחוזר ואומר הללו יה; וכל העם עונין הללו יה; וחוזר ואומר הללו יה; וכל העם עונין הללו יה; וכן על כל דבר, עד שנמצאו עונין בכל ההלל, הללו יה מאה ושלוש ועשרים פעמים-סימן להם, שנותיו של אהרון.

יג וכן כשהקורא מגיע לראש כל פרק ופרק, הן חוזרין ואומרין מה שאמר. כיצד: כשהוא אומר בצאת ישראל ממצריים, כל העם חוזרין ואומרין בצאת ישראל ממצריים; והקורא אומר בית יעקוב מעם לועז, וכל העם עונין הללו יה; עד שיאמר אהבתי כי ישמע ה' את קולי תחנוני, וכל העם חוזרין ואומרין אהבתי כי ישמע ה' את קולי תחנוני. וכן כשיאמר הקורא הללו את ה' כל גויים, כל העם חוזרין ואומרין הללו את ה' כל גויים.

יד הקורא אומר אנא ה' הושיעה נא, והן עונין אחריו אנא ה' הושיעה נא-אף על פי שאינו ראש פרק. הוא אומר אנא ה' הצליחה נא, והן עונין אנא ה' הצליחה נא; הוא אומר ברוך הבא, וכל העם אומרין בשם ה'. ואם היה המקרא את ההלל קטן, או עבד, או אישה-עונה אחריהם מה שהן אומרין, מילה מילה בכל ההלל.

שם-טוב

ט. כל היום כשר לקריאת ההלל משנה בפ' הקורא את המגילה (מגילה ב' ד"כ) ואתו לאשמועין שאינו כתפלה שקבוע לה זמן אלא זמנו כל היום.

קרא ושהה וחזר וקרא וכו' לומ' שאין דינן כתפלה שאם שהה כדי לגמור את כולה דלא יצא דשאני תפלה דרחמי היא⁹ החמירו בה.

ימים שגומרין בהן את ההלל וכולי' מימרא בברכות בפ' היה קורא (דף י"ד) ופשוט דלא איירו שמותר להפסיק אלא בדברים הנחוצים להפסיק בהן אבל דברים שאין נחוצים אין לו להפסיק ומשו"ה לא הוצרכו להזכיר זה¹⁰.

י"ב. סימן להם שנותיו של אהרון. בירושלמי¹¹, קע"ה פרשיות דבור אמירה צווי שכתוב בתורה, כנגד שנותיו של אברהם אע"ה, קמ"ז מזמורים שכתוב בתהלים, כנגד שנות יעקב אע"ה, ללמד, שכל קילוסין שמקלסין ישראל להקב"ה, כנגד שנותיו של יעקב, שנ' ואתה קדוש יושב תהלות ישראל. קכ"ג פעמים שישראל עונין "הללויה, כנגד שנות אהרון, שנ' הללו א-ל בקדשו, לקדושו, לאהרן קדוש ה' עכ"ל, כל זה באו חז"ל לרמוז לנו וללמדנו, שנלך בדרכי הישרים. בכדי שבזה נזכה למה שזכו הם בהליכתם לפני ה' בתמימות וביושר לב, אכ"ר¹².

⁹ מנהג זה הובא במעש"ר וכתב שכך הם נוהגים וציין לרד"א. [ובמשנ"ב סי' תכ"ב סק"ב ציין לא"ר שנתן טעם למנהגם, ושם (או' יב') ציין לכנה"ג בשם תשובת בנימין זאב שנתן טעם למנהג זה, ובכנה"ג הקשה על טעם זה, ואף ב"ז עצמו לא ניחא ליה בטעם זה וכתב "אלא שיש לומר שכך נהגו אבותינו"]. ואם טעה הנוהג כמנהגינו והוסיף לא לנו, פשוט דלא חשיב הפסק, ואף למנהגם אם הוסיף עליו לא חשיב הפסק כ"כ פתי"ז (חאו"ח סי' כה').

¹⁰ טעם זה מחודש, ובראשונים על מסכת ר"ה דלד: מצוינו טעם אחר, שהלל כיון שיש בו היתר הפסקה מפני היראה ומפני הכבוד הקילו בו לענין הפסקה ואפילו שהה כדי לגמור את כולה, משא"כ תפילה שאין בה שום היתר הפסקה החמירו בה לענין שהה כדי לגמור כולה דחשיבא הפסק-כ"כ הר"ן, ריטב"א, מאירי ועוד ראשונים.

¹¹ עיין ביאור הלכה (סי' תכ"ב ד"ה אבל בענין אחר...) שכתב כך.

¹² שבת (פטי"ז ה"א) וכ"ה במדרש תהלים (כ"ב), וציינו מהרי"ץ בע"ח (דלה.), ובתוס' יו"ט הובא בע"ח שם, ובמרכה"מ ציינו גם למס' סופרים (פטי"ז מ"י י"א י"ב) ועיין עוד בדבריו שם באורך, ועיין ח"י חת"ס עמ"ס סוכה דל"ח ע"א.

¹³ ומהרי"ץ בע"ח (שם) רשם את סדר מנייתן, וכ"ה במרכה"מ מנאם א' לא'. ועיין בשו"ת פעו"צ (הני"ל) שהאריך לבאר טעם המנייה לשנותיו של אהרן דווקא וכ"ה בפעו"צ (ח"א סי' מ"ח). ומהרי"ץ בע"ח כתב שמנהג זה אצלינו מנהג קדמונים דקדמונים כמעט מימי חרבן הבית, וראה שם באורך האריך הרחיב להראות יופיו ונעמו של מנהג זה, ועיין שו"ת רביד הזהב (סי' יא') שמבואר בדבריו שאף הוא אין דעתו נוחה מקריאת ההלל ללא קירוי מ"מ מפאת

שמן הטוב

הקלקולים הרבים שמנה שם כתב להורות שיקראוהו כל הציבור יחד, ואשר ע"כ טוב יעשו הציבור להחזיר עטרה ליושנה להלל לקלס ולשבח את הבורא יתברך בדרך בה נהגו אבהתין קדישין מימי קדמונים, ולחילופין להשתדל לתקן את הקלקולים המנויים, ובתנאי שלא יגרום הדבר למחלוקת.

¹⁴ הרמב"ם בהלכה יג' מנה את כל המקומות המוגדרים כראש הפרק בהם הקהל חוזר אחר החזן את ראש הפרק, וראיתי בס' שדה הארץ על הרמב"ם שהעיר על הרמב"ם אמאי השמיט פיסקת "לא לנו ה' לא לנו" למרות שהוא ראש

שם- טוב

י"ד. הוא אומ' ברוך הבא וכל העם עונין בשם ה', כך היא הנוסחא הנכונה וכך מצאתיה בכ"י ולפי אותה נוסחא, עלו דברי הגמ' שבפ' לולב הגזול על נכון, ונסתלקה תמיהת לח"מ ז"ל.¹¹

רמב"ם

פרק ד'

א כמה נרות הוא מדליק בחנוכה-מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד, בין שהיו אנשי הבית מרובין, בין שלא היה בו אלא אדם אחד. והמהדר את המצוה, מדליק נרות כמניין אנשי הבית, נר לכל אחד ואחד, בין אנשים בין נשים. והמהדר יותר על זה ועושה מצוה מן המובחר, מדליק נר לכל אחד ואחד בלילה הראשון, ומוסיף והולך בכל לילה ולילה, אחד.

ב כיצד: הרי שהיו אנשי הבית עשרה-בלילה הראשון, מדליק עשרה נרות; ובליל שני, עשרים; ובליל שלישי, שלושים; עד שנמצא מדליק בליל שמיני, שמונים.

ג מנהג פשוט בכל ערינו בספרד, שיהיו כל אנשי הבית מדליקין נר אחד בלילה הראשון, ומוסיפין והולכין נר בכל לילה ולילה, עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונה נרות-בין שהיו אנשי הבית מרובים, בין שהיה אדם אחד.

שם-טוב

א. כמה נרות הוא מדליק בחנוכה וכולי' ברייתא בפ' במ"מ, ופשטה מוכח כדברי רבי ז"ל, שהמהדרין מדליקין נר לכא"א, והמהדרין מן המהדרין, מוסיפין ג"כ נר לכא"א, וראיתי להגרא ז"ל בחידושו, שעמד על דברי התוספות ז"ל, שתמהו¹² על פירוש זה, וכת' בשם¹³ גאון ז"ל, שדקדק מלשון הברייתא עצמה כדברי רבי ז"ל, והאריך ע"ז וסיים בסוף¹⁴ דבריו וז"ל, יפה כיון הרמב"ם ז"ל במה שכת' נר לכא"א, וג"כ מוסיף בכל לילה ע"כ¹⁵, ומנהיגו שהזכיר רבי ז"ל בסמוך בעיקר הדין. דת"ר מצות חנוכה נר איש וביתו, אלא שמוסיפין נר בכל לילה ולילה, בכדי להדר את המצוה.

הפרק, וכתב ליישב שזוהי השמטת הדפוס, וכן ראיתי לה' מעש"ר שהעיר ע"כ וראה מש"כ ליישב בסי' שמות בארץ למהר"ם בן חביב, ובסי' מרכה"מ כתב לבאר דעת רבינו שאין כאן קושיא מאחר ש"לא לנו" אינו ראש הפרק כלל אלא אמצעו של פרק בצאת ישראל ממצרים, וכתב להוכיח זאת וכן מצאתי להרשי"ה בהגהותיו על סידור עץ חיים דף רצ"א שכתב להוכיח מדברי הרמב"ם כאן שאין לציבור לענות ב"לא לנו" שאינו ראש פרק ושכ"כ מנחת שי בשם הרד"ק, ועיין שם שכתב טעם לכך שרואים בסידור ובהגדה שחלוק הוא כראש פרק, וכן הוא בסי' תהילים (המדוייק) היוצ"ל ע"י מכוון פעולת צדיק העיר המו"ל על כך שאין ריוח פרשה בכל ספרי תימן.

¹¹ לא רק ה' לח"מ תמה על כך אלא הרבה מנו"כ של הרמב"ם, וכתבו להיחחק בביאור דבריו, ויפה עשה הרהמ"ח בבדקו בנוסחת כת"י אלא שצ"ע אמאי רק בהגיעו למצב שאין אפשרות יישוב בריוח כמו בנידון זה פנה אל נוסחת כת"י, ולא מעיקרא השתית חיבורו על חיבור הרמב"ם על פי ספרי תימן כת"י שידוע דאינהו דווקנאי טובא (עיין לעיל הערה ג'), ומלבד המעלה שיש בהצמדות ללשונו של המחבר ללא תוספת ומגרעת יש בזה תועלת עצומה בהבנת כוונתו ודעתו האמיתית, ואמנם אני הק' העתקתי לשון רבינו כפי שהובא בסי' שם טוב וזאת כדי שתתבאר בכך כוונתו והבנתו של הרהמ"ח ברמב"ם.

¹² תוס' לא תמהו רק כתבו להעדיף פירושם מע"פ הפירוש הפשטי של הסוגיא.

¹³ הוא הרי"ף.

¹⁴ בגר"א שלפנינו לא נמצא כל מה שהביא משמו.

שמן הטוב

¹⁵ מש"כ הרהמ"ח לבאר את מנהגינו שהוא המנהג שהביא רבינו בהלכה ג' בדרך זו הוא כדי שלא יוקשה על מנהג העולם משיטת הרמב"ם בביאור הגמ', וכפי שכתב הלח"מ, ובמעש"ר כתב שאפשר לבאר בפשיטות שהעולם נהגו כשיטת תוס' בביאור דברי הגמ' מהו "מהדרין מן המהדרין" (וכ"כ הגר"א) וכיון שיש להם על מי לסמוך לא ביטלו רבינו, יעווי"ש. ועיין במכתם לדוד וכנסת יחזקאל מש"כ לתרץ דברי רבינו.

ג. מנהג פשוט בכל ערינו בספרד וכולי' עכשיו מנהג זה נתפשט³² בכל העולם וכבר כתבתי מזה בסמוך.

רמב"ם

ד. נר שיש לו שני פיות, עולה לשני בני אדם. מילא קערה שמן והקיפה פתילות-אם כפה עליה כלי, כל פתילה ופתילה נחשבת כנר אחד; לא כפה עליה כלי-נעשית כמדורה, ואפילו כנר אחד אינה נחשבת. ה. אין מדליקין נרות חנוכה קודם שתשקע החמה, אלא עם שקיעתה-לא מאחרין, ולא מקדימין. שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה, מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק; וכמה הוא זמן זה, כמו חצי שעה או יתר. עבר זמן זה, אינו מדליק. וצריך ליתן שמן בנר, כדי שתהיה דולקת והולכת, עד שתכלה רגל מן השוק; הדליקה וכבתה, אינו זקוק להדליקה פעם אחרת. נשארה דולקת אחר שכלתה רגל מן השוק-אם רצה לכבותה או לסלקה, עושה.

שם-טוב

ד. נר שיש לו שתי פיות עולה לב' בנ"א³³. מימרא שם, ואשמעין, דלא נימ' הואיל והוא נר אחד, לא חשיב אלא אחד, קמ"ל, דאפ"ה עולה לב' בנ"א.

ה. אין מדליקין נרות חנוכה וכו' ברייתא שם (דף כ"א) וכת' רבי' ז"ל עם שקיעת החמה כלשון הבריית' דנקטה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק דמשמע בתחילת השקיעה שהוא בין השמשות מדליקין אף שעדיין לא יצאו הכוכבים וכמ"ש גבי שבת בפ"ה מה' שבת ויש מפרשים משתשקע החמה היינו צאת הכוכבים וכמו שהעיר ע"ז בע"ה³⁴ ז"ל בא"ח בסי' תרע"ב וסיים ודבר זה תלוי בהמחלוקת בעיקר זמן שקיעת החמה אם הוא תחלת שקיעה או סוף שקיעה דהרמב"ם ס"ל דהוא תחלת השקיעה והטו"ר וש"ע הולכין בשיטת ר"ת שהוא סוף השקיעה והיינו צ"ה והעולם נוהגים כהטו"ר וש"ע להדליק אחר תפלת ערבית עכ"ל. וצריך שיתן שמן בנר כדי שתהיה דולקת כול' לומ', דאם לא נתן שמן בכדי שתהא דולקת עד שתכלה רגל מן השוק לא עשה³⁵ כלום. וצריך לחזור וליתן בה

---

³² לאו דווקא בכל העולם שהרי ארצות אשכנז נוהגים כמהדרין מן המהדרין כפי שיטת הרמב"ם וכמבוי' ברמ"א (סי' תרע"א ס"ב) אלא כוונת הרהמ"ח שלא רק בערי ספרד אלא אף בשאר ארצות המזרח נוהגים כן. ודע שמש"כ שבארצות אשכנז נוהגים כדעת הרמב"ם כן כתב הטי"ז (סק"א) אולם יש שדקדקו היטב בלשון הרמב"ם שכתב "כמה נרות הוא מדליק... והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנן אנשי הבית נר לכאורי"א... והמהדר יותר ע"ז וכו' מדליק נר לכל א' בלילה הראשון וכו'" ומבוי' שההדלקה מתייחסת לבעל הבית שהוא בלבד המדליק וכמנן אנשי הבית, וזה דלא כמנהג המובא ברמ"א והנהוג היום בקהילות אשכנז, שכאורי"א מבני הבית מדליק נרותיו, וכבר כתב הרמ"א בדרכי משה (סק"א) שמנהגם הוא אף לשיטת תוס', וכן העיר פרמ"ג (במשב"ז סק"א) על הטי"ז הנ"ל. והביאור הנ"ל בדעת הרמב"ם כ"מ בשד"ח (מערי' חנוכה או' ט' סק"ד) בשם מהר"ש מווילנא, וכן מצאתי בבית הלוי על התורה דרוש לחנוכה ודקדק מלשון שלי"ג שאף הוא סבירא ליה כן.

³³ וזה עולה כשיטת רבינו בפי' מהדרין מן המהדרין, (וביותר מבואר כן על פי מקצת כתיי' תימן- כפי שמובא בשינוי"ס רמב"ם פרנקל דגרסי-למנין שני בני"א" וכן הוא ברבינו חננאל על השי"ס), ולשיטת תוס' צריך להעמיד דאיירי בבי' בתים הפתוחים לחצר א', ובטור דס"ל כשיטת תוס' כתב דעולה לו בשביל שניים, וביארו ב"י והב"ח שם כגון מיום שני ואילך, ועיין שו"ת רביד הזהב (סי' ה').

³⁴ בעל ערוך השלחן (או' ד'), והנה ממה שתלה מחלוקתם בזמן שקיעת החמה יוצא דכו"ע בעו לאדלוקי נ"ח בשקיעת החמה אחר שהמנהג בארץ ישראל הוא כשיטת הגאונים כמבואר בשו"ת מהר"מ אלאשקר (סי' צו'), וכ"ה בברכ"י (רס"י רס"א) הביא תשובה כתיי' של בעל גו"ר שכך מנהג העולם בכל גלילות ישראל, ועיין עוד בשו"ת יבי"א (ח"ב חאו"ח סי' כא' או' י') וכך אכן נוהגים הלכה למעשה בכל העניינים, ואעיקרא בפוסקים מבואר דלא תלי כלל במחלוקת הנ"ל אלא זוהי מחלוקת בעיקר תקנת חכמים את זמן הדלקת נ"ח, והנראה שמה שהרהמ"ח הביא דבריו אינו אלא לקיים המנהג שנהגו חלקם בתימן להדליק אחר תפילת ערבית, וכן כתב מהרי"ץ בע"ח (דקס': שבבאה"ט

שמן טוב

שמן טוב

החדש כתב בשם שכנה"ג שכל יחיד ידליק אחר תפילת ערבית, ויש שנהגו בין מנחה לערבית, ועיין בשועה"מ (סי' קכ') הלכה יא'), ובמה שכתבנו בזה באורך בחיבור אורן שלחכמים (עדיין לא נדפס), ואכמ"ל.

³⁵ ומשמע אף בזמן הזה שמדליקין מבפנים וזה כדעת ר"פ בהגהת הסמ"ק (סי' ר"פ) בשם רבינו שמשון והרמ"א בד"מ (ר"ס תרע"ב) הביאו, וכ"פ מהרש"ל בתשו' (סי' פ"ה) וכן מג"א שם (סק"ג) ופ"ח ועוד אחרונים דלא כהסמ"ג והאו"ז (ח"ב סי' שכ"ב), והמרדכי (סי' רס"ו).

שמן כשיעור¹⁰ ולהדליקה¹¹ כתחלה. ולפיכך בערב שבת שמדליקה קודם שקיעת החמה צריך ליתן בה שמן יותר, בכדי שתהא דולקת ע"ס זמנה.

רמב"ם

ו כל השמנים וכל הפתילות, כשרות לנר חנוכה, ואף על פי שאין השמנים נמשכים אחר הפתילה, ואין האור נתלית יפה באותן הפתילות. ואפילו בלילי שבת שבתוך ימי חנוכה, מותר להדליק בשמנים ופתילות שאסור להדליק בהן נר שבת, לפי שאסור להשתמש לנר חנוכה, בין בשבת בין בחול; ואפילו לבדוק מעות, או למנותן לאורה-אסור.

שם-טוב

ו כל השמנים וכל הפתילות וכולי' מימרא דר' שם, וכמו שכת' רבי' ז"ל, ומ"מ, אע"ג דדינא הכי הוא, למצוה מן המובחר להדליק¹² בשמן זית, כדאיתיה התם, אריב"ל כל השמנים יפין לנר, ושמן זית מן המובחר, מ"ט, דצליל נהוריה טפי¹³ ע"כ, וסמן לדבר שמן זית זך כתית למאור, להעלות נר תמיד. ואפילו לבדוק מעות וכולי' וטעמ' איתיה התם¹⁴, כדי שלא יהיו המצוות בזויות עליו, וכן כל המצות צריך לעשותן בקדושה, שלא ינהוג בהן שום תשמיש חול, דתניא, שם גבי כסוי הדם, ושפך, וכסה, במה ששפך, יכסה, שלא יהיו מצות בזויות עליו, וא"ר, אבוהון דכולהו דם. וכמו שאעיר טעמ' ע"ז בעז"ה בסוף הל' שחיטה.

רמב"ם

¹⁰ והיינו אע"פ שעדיין דולקת צריך לכבותה ולהדליקה שנית, וזאת משום שהדלקה עושה מצוה, וכ"כ הרא"ש (פ"ב שבת סוסי"ז) וכן פסק מרן (סי' תרע"ה ס"ב).

¹¹ לאו למימרא שכוונתו באמרו "כתחילה" היינו בברכה, ואף שמצינו לפר"ח (סי' תרע"ה ס"ב) שכתב שכיון שלא יצא ידי"ח בהדלקה ראשונה צריך לחזור ולברך בהדלקה שניה, וכ"כ בשו"ת פרי הארץ (ח"ג חאו"ח סי' ב'), מ"מ סב"ל, וכ"פ הרבה אחרונים ובכללם חמ"מ (סי' תרע"ג סק"ט), חיי"א (כלל קנ"ד או"כא), מל"ח (סי' ז"ך או"כ"ט), בא"ח (פי' וישב או"ח), משנ"ב (סי' תרע"ה סק"ח) ועוד.

¹² וזה כדעת תוס' (שם ד"ה מריש) שכתבו שמימרא זו לענין חנוכה נאמרה, וכ"ה ברוקח (סי' רכ"ו) ועוד הרבה ראשונים דלא כקצת מפרשים שהובאו במאירי שפירשה לענין שבת.

¹³ הנה אע"פ שכך הובא בגמ' (דכא). מ"מ כתבו הראשונים שעדיפותו של שמן זית מפני שבו נעשה הנס כ"כ אורחות חיים (הלכ' חנוכה סי' ז'), והכל בו (סי' מ"ד), וכ"כ המאירי (שבת כא.), וכ"כ בשו"ת מהר"י ברונא (סי' ל"ט), ודעת מהר"ל מפראג ששמן זית לעיכובא (וכ"ה במו"ק) אולם כתב בשעה"צ (או"ד) שאין נוהגין כמותו. אלא שמכנגד מצינו בסי' המנהגים (טירנא עמ' קמ"ד) שכתב ששמן זית ממ"ה או שעווה, ובדרכי משה (סי' תרע"ג או"א) כתב בשם מהר"א מפראג שהשעווה אורה צלול טפי מכל השמנים, וכ"ה בהגהת רמ"א שכך נוהגין במדינתן להדליק בשעווה מטעם זה, ומבוי' דנקט"י כפשט דברי הגמ' הני"ל, וע"כ הכל כפי איכות השמן, דאפשר ששמן זית לא יהיה ציל נהוריה ונעדיף מעל פניו שמן יותר צלול וכ"ה מדוקדק בדברי מהר"י (ע"ח דקס:) שכתב "מצוות הדלקת נר חנוכה בשמן היותר צלול וזך וכו'".

¹⁴ כ"ה מקור דברי רבינו וטעמו בצי"ד וכפי שציין הרה"מ"ח וכ"כ הרה"מ, ושם כתב שכן הסכימו הרמב"ן והרשב"א לאסור את כל התשמישים [וכן] עיקר. ואע"פ שכתב רבינו לאסור מניית מעות לאורה ומשמע דווקא תשמיש רשות ולא תשמיש מצווה וכ"כ כתב הרז"ה (דט.) לחדש מכח מימרא זו, וכ"כ בעה"ע (דף קטו:), ושבלי הלקט (סי' קפה), מ"מ ס"ל להרה"מ בדעתו לאסור אף שאר תשמישים, ומאי דנקט רבינו הרצאת מעות יתפרש אפי' תשמיש קל כזה,

שמן הטוב

ודו"ק לשון "אפי" שנקט, ואכן אם היה מוסיף את הטעם שהובא בגמ' כדי שלא יהיו מצוות בזויות עליו שפיר הוה מצינו לדיוקי דס"ל כדעת הרז"ה וסייעתו. והנראה לומר דאעפ"כ לא היינו מעמידין זאת בדעתו אחר שפסק בריש ההלכה שכל השמנים האסורים להדליק בשבת מותרים לנר חנוכה בליל שבת, ואי הוה שרי תשמיש מצוה לאור הנרות, לא היו מתירין חכמים שמנים אלו מחשש שמא יטה. ומשמעה זו הקשו מעש"ר והב"ח על הרז"ה וסייעתו, וראה מש"כ הב"ח ליישב, וטעמא שנאסר אפי' לדבר מצוה הוא משום דדומיא דמנורה דביהמ"ק בעינן שאין משתמשים בה כלל – כ"כ הר"ן. וכ"פ מרן (סי' תרע"ג) לאסור מתוך שסתם ולא חילק.

ז נר חנוכה, מצוה להניחו על פתח ביתו מבחוץ, בטפח הסמוך לפתח, על שמאל הנכנס לבית-כדי שתהיה מזוזה מימין, ונר חנוכה משמאל; ואם היה דר בעלייה, מניחו בחלון הסמוכה לרשות הרבים. ונר חנוכה שהניחו למעלה מעשרים אמה-לא עשה כלום, לפי שאינו ניכר.

ט נר חנוכה שהדליקו חירש, שוטה, וקטן, או גוי-לא עשה כלום: עד שידליקו מי שהוא חייב בהדלקה. הדליקו מבפנים, והוציאו דלוק והניחו על פתח ביתו-לא עשה כלום: עד שידליקו במקומו. אחז הנר בידו ועמד, לא עשה כלום, שהרואה אומר, לצורכו הוא עומד. עשית שהייתה דולקת כל היום כולו, למוצאי שבת מכבה, ומברך, ומדליקה-שההדלקה היא המצוה, לא ההנחה. ומותר להדליק נר חנוכה, מנר חנוכה אחר.

שם-טוב

ז. נר חנוכה מצוה להניחו על פתח ביתו מבחוץ וכולי' ברייתא שם, ^{לז}ופשיטא, דמיירי כאן בשאין חצר לפני הבית, אבל יש חצר לפני הבית, מצוה להניחו בפתח החצר וכמו שיתבאר לפנינו בדין חצר שבין שני בתים. **כדי** שתהא מזוזה מימין ונח משמאל, והטעם, ^{לז}משום שנ' חנה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם, כלומר שכל זמן שהמצוות מסבבות את האדם, גורמין לו שיהיה ירא שמים בתכלית היראה, שזכו בה אבותינו הקדושים. **ואם** היה דר בעלייה מניחו בחלון וכולי' ברייתא שם, ופשיטא, דמניחו תוך עשרים אמה לקרקע, אבל אם הניחו למעלה מ' אמה לקרקע, אם הוא תוך עשרה טפחים לעלייה יוצא ^{לז}בדיעבד, ולפיכך סמך רבי' ז"ל לזה, ונר חנוכה שהניחו למעלה מ' אמה וכולי', לרמוז ג"כ על הדר בעלייה, שלא יהא למעלה מ' אמה, לקרקע.

^{לא} לא ידענא מהיכא פשיטא שהרי דברי רבינו סתומים וכמו שכתבו מעש"ר ובסי' ימי שלמה (קמח) על הרמב"ם ועוד אחרונים, ואי הוה מצינן לדיוקי בלישניה דרבינו אדרבא הוה מצינן למימר שאפילו אית ליה חצר לפני ביתו היה צריך להדליק בפתח ביתו, והוא ממה שסתם שמשמע שעל פתח ביתו מדליק בכל אופן, עוד אפשר לדקדק בדעת רבינו שעל פתחי הבתים מדליקין בכל אופן, ממה שכתב לעיל (פ"ג ה"ג)-"ומדליקין בהן הנרות בערב על **פתחי הבתים**", ושוב ממה שסתם באיזה אופן איירי משמע אפילו שיש חצר לפני הבית, וכן העיר ערוך השולחן (או' כ'), וממה שכתב הרה"מ"ח לגבי חצר שיש לה ב' פתחים שמשם נראה שהוציא זאת (וכמו שרמז לשם) אין ראייה, שהרי לשון מימרא דרב הונא הוא, ודרכו של רבינו להעתיק הלשון כצורתה וכן כתב בסי' ימי שלמה הנ"ל, שו"ר בשולחן גבוה (או' ח') שלמד בדעת רבינו כהבנת הרה"מ"ח וחיליה נמי מחצר שיש לה שני פתחים. **ואעיקרא** דדינא אית בה פלוגתא דקמאי שמה שכתב הרה"מ"ח היא שיטת תוס', וכ"כ בפסקי רי"ד (שבת כא:), וכן הרשב"א (שם), והטור (סי' תרע"א) וכ"פ מרן בשו"ע (שם) אולם דעת רש"י (שם ד"ה מבחוץ) היא דלעולם מניח על פתח ביתו מבחוץ אפי' שיש לו חצר וכ"פ או"ז (ח"ב סי' שכ"ג) והסמ"ג, ועיין ריטב"א שכתב בדעת רש"י דאודי"י מיהת להדליק על פתח החצר אולם מבפנים. ואכמ"ל.

^{בז} טעם זה יפה כוחו גם למי שאינו לבוש טלית קטן, וזה שייך למ"ד זמן הדלקה בצאה"כ כדעת מרן ואז כבר לילה ואינו חייב בציצית אולם למ"ד זמן ההדלקה הוא בשקיעת החמה כפשט דברי רבינו בכה"ג שפיר נקרא עליו גם את הפסוק המובא בהקשר לזה בשו"ת מהרי"ל (סי' מ') "והחוט **המשולש** לא במהרה ינתק" ועיין בהעמק שאלה (שאלתא כ"ו סקפ"א).

שמן הטוב

^{בז} ומבו' מדברי רבינו המחבר שהמניחים נר חנוכה בבנינים הגבוהים למעלה מעשרים אמה יצאו יד"ח הדלקה (עכ"פ בדיעבד) אם יש תוך עשרה טפחים מני"ח לקרקע העלייה, והדברים מוקשים, ראשית מהיכן למד מנין עשרה טפחים לדעת רבינו הרמב"ם, שהרי לדעתו אין חילוק כלל בין תוך עשרה למעל עשרה כמבו' בב"י וכ"ה דעת הרי"ף, לוכן הוא מנהגינו וכמו שכתב בשו"ת"מ (סי' קכ' סעיף ט'), וכן הוא מנהג מצרים כמבואר בסי' נהר מצרים (או' י') וכ"ה דעת הרמ"ע מפאנו (הובא שם) ועוד שהרי מבו' בגמ' שמעל כ' אמה לא יצא, וזאת משום שאין היכר לרבים מעל כ' אמה וכ"כ רבינו – "שלא עשה כלום לפי שאינו ניכר" ומאי איכפת לן שתוך י' לעלייה מדליק ני"ח אם אין היכר לרבים, ואדרבא ממה שסמך דין זה לדר בעליה שפיר מצינן למגמר לאידך גיסא, שאפי' בעליה אם נמצאת מעל עשרים אמה הדין שווה שלא עשה כלום. ודוחק לומר שכוונת הרה"מ"ח שמצד היכר ב"ב נגע בה, והיינו במדליקה בפנים דווקא ואכן במעש"ר מדר בעליה למד כך שאפילו למעלה מעשרים אמה מצי לאנוחי בחלון אולם כל זה מפני היכר דב"ב משא"כ לדעת הרה"מ"ח קשה לומר שכך כוונתו בדעת רבינו, שמשמעות לשונו מורה שבהדלקה כלפי חוץ קאמר, ועוד שאם מצד היכר ב"ב קאמר אמאי הגביל את שיעור ההדלקה ל' טפחים הרי לדעת רבינו אין הבדל בגובה ההדלקה עד עשרים אמה, ואמנם מצינו להריטב"א שכתב ללמוד מסתימות הש"ס לגבי דר בעליה שמשמע אפילו ביותר מעשרים אמה שפיר מצי לאנוחי בחלונו דבדידה משערינן כיוון א"א בלא"ה, וכבר דנו פוסקי זמנינו במדליק בבנין מעל עשרים

ט. נר חנוכה שהדליקו חרש שוטה וקטן וכו' שם (דף כ"ג) ונקטו כאן בסתם לומר שאפי' קטן שהגיע לחינוך שהדליק נר חנוכה לא עשה כלום וכמו שסתם רבי' ז"ל דלא⁷⁷ כמאן דמחלק גבי קטן.

רמב"ם

י. חצר שיש לה שני פתחים בשתי רוחות, צריכה שני נרות, שלא יאמרו העוברים ברוח זו, לא הניח נר חנוכה; אבל אם היו ברוח אחת, מדליק באחד מהן.

שם-טוב

ומותר להדליק נ"ח מנר חנוכה, בפ' במ"מ, רב אמ' אין מדליקין מנר לנר, ושמואל אמ' מדליקין מנר לנר ע"כ, ופסקו הגאונים זל כותיה דשמואל, וכמו שכת' רבי' זל, ואע"ג דבעלמ' הלכת' כר' באיסורי, הכא, הואיל וחזינן לרבה דעביד בעלמ' לנר, והלכה כר"ש בגרירה, שמעינן, דהלכת' כותיה דשמואל בהני תלת, ודע, דאיתה התם שתי לשונות, אית מ"ד, דלא נחלקו ר' ושמואל סבר מדליקין, ולאכחושי מצוה לא קפדינן, הואיל ונרות של מצוה הן, אבל ע"י קינסא, מודה שמואל דאסור, משום ביזוי מצוה, ואית מ"ד, דאף ע"י קינסא, פליגי, ושקלו וטרו התם על שתי לשונות אלו, ולא איפשיטא במאי פליגי, וכיון דלא איפשיטא במאי פליגי, פסק רבי' ז"ל לחומרא⁷⁸ משום כבוד המצוה, וכך היא שיטת הרמב"ן ז"ל.

י. חצר שיש לה שני פתחים בשתי רוחות וכו' שם (דף כ"ג) ולא הוצרכו לומר דאינו מברך אלא על אחד מהן לומר דפשוט הוא דכיון דאינו אלא מפני החשד אינו מברך אלא על אחד וכמו שכתבו ג"כ⁷⁹ הפוסקים ז"ל.

אמה ואלבא דכו"ע לא יצא אם אין בניינים סמוך לו וגם אין היכר לבי"ב, ועיין שו"ע המקוצר (סי' ק"כ סעיף ט' ובהערה שם אוי' כ"ב).

⁷⁷ וברור דאיירי בקטן המוציא יד"ח ברי חיובא דאל"ה הרי מדין חינוך חייב בהדלקה וכגון שיש לו בית בפע"צ, וכן פסק מרן (סי' עזרי"ת סעיף ב') וכפי שביארו מג"א (אוי' ח'), והדעה שכתב הרהמ"ח דלא נקטינן כוותיה הינה דעת בעה"ע (ח"ב הלכות חנוכה דקט"ז), ושם כתב דאזלינן בתר המנהג שמדליק קטן בן חינוך והובא דבריו בר"ן (בדוכותין), וכן בס' המאורות (הלי' חנוכה) והמאירי הביאוהו ונשארו בצ"ע על שיטתו, ומרן בשו"ע כתב "אבל אם הדליקה חרש שוטה וקטן לא עשה כלום וכו' ויש מי שאומר" בקטן שהגיע לחינוך מותר" ע"כ. ומסידור דברי מרן מבו' שא"ז כ"סתם ויש" הרגיל אחר שדעת ה"ויש" לא מוכרח דפליגא על שיטת ה"סתם", אלא אפשר דפרושי קא מפרשה לשיטת ה"סתם" ובכה"ג יצא שדעת מרן היא להתיר הדלקת קטן שהגיע לגיל חינוך. ומצינו בכלל זה מחלוקת אחרונים גדולה ואכמ"ל, ונרחיב בזה בס"ד במקו"א, ומזה שפיר מצינן למצוא סמך למה שנהגו בגלילותינו שהאלמנות היו נותנות לילדיהן הקטנים שהגיעו לחינוך וכן נשים שאין בעליהן בביתן להדליק נ"ח וכמו שכתב בשו"ע המקוצר (סי' ק"כ הערה מ"ו). **ועכ"פ** מסתימת הרמב"ם אכן מבואר שקטן בכל גיל אינו יכול להוציא יד"ח וכדברי הרהמ"ח, ובמעש"ר כתב כך מצד הסברא ולא כתב לדקדק מסתימות דברי הרמב"ם כן.

שמן הטוב

⁷⁸ וכתב בשכ"ג הובא בשת"ז (סי' תרע"ד אוי' ג') שמה שהותרה הדלקה מנר לנר היינו בתחילת ההדלקה אולם אם כבה הנר, כיון דקיימל"ן כבתה אין זקוק לה הרי חשיב נר זה כנר חול ואסור להדליקו מנר מצווה, ומקור לכך הוא ברמ"א בד"מ בשם רבינו שמחה, ומהר"א בשם המרדכי. אולם הלבוש (סעיף ב') כתב להקל בזה עיין משנ"ב בשעה"צ (סק"ו). **וממה** שפסק רבינו דשרי להדליק מנר לנר מבוא' דלא חש מהדלקה של נרות הידור ע"י נר מצוה (ולומר דבשניהם נרות הידור עסקינן זה דוחק) ואפשר דלא חייש לפחת בכבוד המצוה (כהגדרת הרהמ"ח), משום שעכ"פ באו משום הידורה של מצוה, (וכן מצאתי שכתב סברא זו בעריכה"ש), וכ"ז דלא כשיטת תוס' (שבת דכג. ד"ה ש"מ) שכתבו לאסור הדלקת נר הידור מנר מצוה, וכתבו שכך המנהג, וביאר הרמ"א בהג"ה שטעם המנהג הוא מהסברא הני"ל, ובכה"ח (סק"ח) כתב שהמנהג הוא להחמיר, ושת"ז השמיט הגהת רמ"א זו להורות שאין לנו מנהג בזה להחמיר והעיקר לדין כפשט דברי רבינו.

⁷⁹ כ"ה דעת רבינו יהונתן הובא בחי' הר"ן (שבת דכג.) וכ"ה בר"ן על הרי"ף, וכ"כ המאירי, ואורחות חיים (חנוכה סי' י"ג), וכ"פ הרמ"א בהגה (סי' תרע"א ס"ח) ולא השמיטו שת"ז, והוסיף לבאר דבריו (שם בעמוד אוי' כ"ה) מדברי ב"י

רמב"ם

יא אורח שמדליקתן עליו בתוך ביתו, אינו צריך להדליק עליו במקום שנתארח בו; אין לו בית להדליק עליו בו-צריך להדליק במקום שנתארח בו, ומשתתף עימהן בשמן. ואם היה לו בית בפני עצמו-אף על פי שמדליקין עליו בתוך ביתו-צריך להדליק בבית שהוא בו, מפני העוברין.

יב מצות נר חנוכה, מצוה חביבה היא עד מאוד; וצריך אדם להיזהר בה, כדי להודיע הנס, ולהוסיף בשבח האל והודיה לו, על הניסים שעשה: אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה-שואל, או מוכר כסותו; ולוקח שמן ונרות, ומדליק.

יג הרי שאין לו אלא פרוטה אחת, ולפניו קידוש היום והדלקת נר חנוכה-מקדים שמן להדליק נר חנוכה, על היין לקידוש היום: הואיל ושניהם מדברי סופרים, מוטב להקדים נר חנוכה שיש בו זכרון הנס.

יד היה לפניו נר ביתו ונר חנוכה, או נר ביתו וקידוש היום-נר ביתו קודם, משום שלום ביתו: שהרי השם נמחק, לעשות שלום בין איש לאשתו. גדול השלום, שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם, שנאמר "דרכיה, דרכי נועם; וכל נתיבותיה, שלום" (משלי ג, ז).

שם-טוב

י"א. אורח שמדליקין עליו בתוך ביתו וכולי' מימרות שם, (דף כ"ג) ומשמע מדברי רבי' ז"ל שכת' אין לו בית להדליק עליו בו וכולי', דלאו דוקא אכסנאי, דה"ה שנים הדרים בבית אחד, אפי' הם חלוקים

בשם הר"ן. וידועה דעת הרשב"א בתשו' (סי' תקכ"ה) דס"ל דשחיטת בן פקועה למרות שהיא משום חשדא מ"מ טעונה ברכה, ומכאן יצא פרי"ח (יורה דעה סי' י"ג אוי' ה') לומר דהרשב"א פליג על הר"ן (בדוכותין) בנידון דידן דס"ל אין מברכים על תיקון חז"ל שהוא משום חשדא, וממילא ס"ל להרשב"א שהמדליק נר משום חשד צריך לברך, ופסק פרי"ח (סי' תרע"ה סק"א וסי' תרע"ז) כדעת הרשב"א, ושם כתב שאף הר"ן והרא"ש פליגי על הר"ן, וכיון שמצוה להדליק יהיה מאיזה טעם שיהיה שייך שפיר למימר וציונו, וכן פסק כו"פ (שם) וכן פסק מהר"י ב"ב (שם) או (ט) שיברך, והוסיף שכן דעת מהר"ח בסי' מקרא קדש (הל' פסח סי' תלב'), וכ"פ בסי' מקור חיים (סי' ו' אוי' ב') אולם פרי"ח (יורה דעה ריש סי' י"ט) כתב איפכא שיש להכריע כהר"ן שלא יברך יעוי"ש טעמיו, והחיד"א בברכ"י (יורה דעה אוי' ה') כתב לחלק בין הנידונים- דהתם בבן פקועה אף הר"ן יודה שיש לברך ואילו בהדלקה אף הרשב"א יודה שאין לברך, ואף הכא (סי' תרע"א סק"י) כתב בברכ"י לדחות דברי פרי"ח שתלה הנידונים זה בזה. וכחילוקו של החיד"א צריך לומר גם בדעת שת"ז, מתוך שבנר חנוכה כתב לפסוק כהר"ן שלא יברך, ואילו ביורה דעה (סי' יג' סק"ד) כתב בבן פקועה שצריך לברך, (אלא דקשה שצ"ח שם לפרי"ח, ואיזהו ס"ל שאין לחלק בין הנידונים), ועיין עוד בזה בשו"ת רב פעלים (חיו"ד ח"א סי' ל"ז) ואכמ"ל. **ויש להעיר** ממה שכתב בשו"ת פרי הארץ (חאו"ח סי' ב') להעמיד את דעת רבינו דס"ל דצריך לברך בהדלקה משום חשד, וראיתו מדברי הרמב"ם בתשו' פאר הדור (סי' קי"א) יעויין שם בתשו' שאין מוכרח הדבר לפרש כן, ועיין בתשובה המקבילה בפריימן (סי' רכ"ב) ששם לא הוזכר "בתים אחרים" (ומכאן נראה שדקדק הר"י פרי הארץ, ולהאמור בפריימן אין מקום לדקדוק), ועיין בהערות פאר הדור (הנד"מ) שהביא מפסקים בדקדוק זה. **ועל פי** כל האמור לעיל, דברי הרמב"ם אינם מדוקדקים, שנראה מדבריו שכל הפוסקים ס"ל שאינו מברך, ואע"פ שכך נראה שצריך לנקוט להלכה, מ"מ ישנם פוסקים דס"ל כהפרי"ח למעשה ובכללם מהר"י (ועכ"פ אינו מוכרח לומר בדעתו דס"ל כן גם בנר חנוכה שמדליקין אותו מפני החשד, וראיה לכך פסקי שת"ז בהני תרי דוכתי).

בעיסתן, הואיל וליכא כאן חשדא מפני העוברין דהא יוצאין בפתח אחד, דיכולין להשתתף עמהן בשמן לכתחלה, ¹⁷ דלא כמ"ד אכסנאי דוקא, וכמו שהעיר מהרי"ץ ז"ל ע"ז (שו"ת ח"ב סי' ע"ד).

י"ב. מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא וכו' למד זה ממה דאמור התם (דף כ"ג) נ"ח וקידוש היום נ"ח עדיף משום פרסומי ניסא עכ"ל ולפיכך כיון דמצוה חביבה היא וקודמת לקדוש היום יש צד לומר' כאן כ"ש שכת' הה"מ ז"ל ומה ד' כוסות בליל פסח דשייך בהו ג"כ קדוש היום ואגב פרסומי ניסא אמרי בהו שואל או מוכר כסותו וכו' כ"ש נר חנוכה דעקרו הוי פרסומי ניסא דעדיף מקדוש היום דשואל או מוכר כסותו וכו' כן נראה ¹⁸ לענ"ד להסיר תמיהת לח"מ ז"ל.

י"ג. הרי שאין לו אלא פרוטה אחת וכולי' מימרא שם, (דף כ"ג) ומ"ש הה"מ ז"ל שלא מצא לרבי' ז"ל תוספת בע"ש, כבר הערתי ע"ז בפ"ד מה' שבת, דאית ליה תוספת ג"כ, ומ"ש אפשר לקדש בלא יין, היינו לומר' שעיקר קידוש על היין מדרבנן הוא.

י"ד. גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם וכולי' בספרי, ותנן נמי בחתימת סיום ש"ס משנה, דגדול השלום, שלא מצאה הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל, אלא השלום, שנ' ה' עוז לעמו יתן, ה' יברך את עמו בשלום. בשביל התורה הנקראת עוז, יתברך עם ישראל בשלום.

שמן הטוב

¹⁵ כידוע בתימן דרך כלל משנישאו היו ממשיכים לדור בבית בו גדלו עם נשותיהם וילדיהם שנולדו להם אחר החתונה, והאב היה מדליק את החנוכה- מסרגיה עבור כולם, בפתח הבית כלפי פנים. וזאת בין אם הבנים חלוקים בעיסתם מעיסת האב ובין שאינם חלוקים, ומנהג זה רמוז בתשוי' מהרי"ץ שציינה הרהמ"ח (עיין בגוף השאלה), ומהרי"ץ שם האריך והרחיב לקיים מנהג זה וא' מראיותיו הוא דקדוק לשון הרמב"ם בהלכה זו וכמו שדקדק הרהמ"ח כאן. וכל זה לאפוקי ממש"כ שתי"ז (סי' תרע"ז סוף סק"ד) לפסוק כדעת פרי"ח, וז"ל "בין החלוק בעיסתו שאינו סמוך על שולחן אביו אע"פ שנכנסים בפתח א' לא מהני שיתוף וכל א' וא' צריך להדליק". וחזר על פסק זה ברביד הזהב בהגהותיו סביב השלחן ערוך סעיף זה. וכבר הובא נידון זה בסי' הפרדס הגדול (סוף סי' קצט) שכתב בשם רבינו דוד הלוי שהצריך להדליק כ"א בפע"צ ורבותינו אומרים שא"צ וסגי בהשתתפות בפרוטה, וכ"ה בסי' הפרדס לרש"י (עמי רמה) ובשו"ת מעשה הגאונים (עמי מ"ד) וכ"פ שה"ת (במפתחות לסי' רכט) כרבותינו של רש"י וכן מוכח בדעתו של המאירי (שבת דכג). וכ"ד הלבוש תרע"ז סעיף ג' ופרמ"ג (בא"א סי' תרע"ח סק"ג) וכ"פ בא"ח (פרי' וישב אוי' י"ז). וכעין ישובו של הרהמ"ח מצאתי בשו"ת כנף רננה (חאו"ח סי' פ"ד) הובא בשד"ח (מערי' חנוכה אוי' כ"א).

¹⁶ ועיין עוד יישובים לקושית לח"מ בסי' מרכהמ"ש ובשו"ת שבות יעקב ח"ג סי' מ"ט ובשו"ת בית דוד (הלכות פסח ס"י רנ"ב), וסי' אור יקרות על הרמב"ם [ובמעש"ר כתב ליישב, וקשה יישובו וכ"כ עליו בסי' משרת משה (עטייה) שאינו מן היישוב] וכמו"כ סי' פתח הדביר על העיטור (ח"יב ה' חנוכה דק"ז), שו"ת רב פעלים (ח"יב חאו"ח סי' ל') ובשו"ת מהר"מ שיק (חאו"ח סי' שלי"א), שו"ת אבני"ז (חאו"ח סי' תק"א).